

development: materials of the annual International Science and Practice Conference: 5-7. (Vols. 3). Kyiv.

4. Broudi, Richard. 2007. Psikhicheskie virusy. Kak programmirovat' vashe soznanie [Mental viruses. How to program your consciousness].

https://www.4italka.ru/nauka_obrazovanie/psihologiya/238189.htm.

6. Datskevich, I. 2012. Fenomen massovoy kultury (1 chast) [The phenomenon of mass culture (part 1)]. Retrieved from <http://polutona.ru/books/datskevich-fenomen-p1.pdf>.

7. Denysiuk, Zhanna. 2022. "Internet-memy u vymiri masovoi kultury" ["Internet memes in the dimension of mass culture"]. *Kultura i suchasnist: almanakh, Culture and modernity: an almanac*, 2:3-8.

8. Dokinz, Richard. 2020. Ehoistychnyi hen [The selfish gene]. Kharkiv.

9. Drotianko, Liubov. 2019. "Komunikatsii v sotsialnykh merezhakh i fenomen multykulturalizmu" ["Communications in social networks and the phenomenon of multiculturalism"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies 1* (29): 16-21.

5. Golubeva, Antonina and Tamara Semilet. 2017. "Mem kak fenomen kultury" ["Meme as a phenomenon of culture"]. *Kultura i tekst, Culture and text*, 3: 193-205.

10. Kobiakova, Iryna. 2007. Kreatyvne konstruiuvannia vtorynykh utvoren v anhlomovnomu khudozhnomu dyskursi [Creative construction of secondary formations in English-language artistic discourse]. Vinnytsia: Nova knyha.

11. Kozlovski, Peter. 1997. *Kultura postmoderna* [Postmodern culture]. Moscow: Respublika.

12. Leschev, Sergey. 2002. *Kommunikativnoe, sledovatelno, kommunikatsionnoe* [Communicative, consequently, communication]. Moscow: Editorial URSS.

13. Olenina, Olena and Yuliia Pichuhina. 2018. "Internet-memy ukrainskoho pokhodzhennia v kulturotvorchii praktytsi suchasnoho suspilstva" ["Internet memes of Ukrainian origin in the cultural practice of modern society"]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv, Bulletin of the National Academy of Managers of Culture and Arts*, 3: 77-81.

14. Poda, Tetiana. 2017. "Internet-memy yak fenomen informatsiinoho suspilstva" ["Internet memes as a phenomenon of the information society"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies 1* (25): 117-120.

15. Skokova, Liudmyla. 2016. "Internet-memy, spreadable media i tsyfrova kulturna partytsypatsiia" ["Internet memes, spreadable media and digital cultural participation"]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka, Bulletin of Taras Shevchenko LNU*, 5: 218-230.

О. П. Антипова

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕМА В ПУБЛИЧНОМ ДИСКУРСЕ

Аннотация. Исследованы социокультурные характеристики мема в публичном дискурсе. Доказано, что к использованию такого жанра побуждает насыщенность визуализированных образов как неотъемлемый атрибут сетевого коммуникативного пространства. Аргументировано положение, согласно которому мем обладает способностью к мгновенному распространению информации и активно привлекает внимание массового потребителя благодаря использованию стереотипов. Обоснованы его деструктивные и конструктивные характеристики. Отмечено, что благодаря виртуальной коммуникации границы дискурсивных практик размываются, учитывая, что мем становится понятным и востребованным в разных стилях, с легкостью мигрируя из одного типа дискурса в другой.

Ключевые слова: коммуникация, публичный дискурс, мем, культура, информатизация, сетевое общество.

O. Antipova

SOCIOCULTURAL CHARACTERISTICS OF A MEME IN PUBLIC DISCOURSE

Introduction. The discursive practices of the culture of the information era foresee changes in the sphere of communication, in particular, the transformation of existing and the emergence of new forms, styles, and genres, which most correspond to the accelerated pace of information exchange. The saturation of visualized images of the network space stimulates the use of such a genre as a meme. **The aim and tasks** are to define the sociocultural characteristics of the meme phenomenon in public discourse, in particular its place in the communicative paradigm of the information age. **Research methodology.** The most optimal component of the methodological toolkit for studying the key features and functional potential of a meme in the conditions of the information age, in particular in public discourse, should be considered a socio-cultural approach, which makes it possible to represent the key characteristics of the specified genre as an integral component of the social reality of modern culture. **Research results.** Performing the role of a kind of intermediary between the creator and the consumer of information, the mentioned communication tool shows great adaptive ability and flexibility in adapting to the socio-cultural conditions of reality. A meme is perceived not only as one of the main ways of fragmenting the changing surrounding world, as a manifestation of a person's attitude towards it but as a kind of social code that regulates life activities. **Discussion.** Certain aspects of the sociocultural dimension of memetics are considered in the works of S. Blackmore, R. Brody, and R. Dawkins, as well as Ukrainian scientists Zh. Denysiuk, O. Olenin, T. Poda, L. Skokov, and others. **Conclusions.** The socio-cultural characteristics of a meme in public discourse are determined by the fact that it contains the cultural meanings of the era, has the ability to instantly spread information, and easily attracts the attention of the mass consumer due to the use of established stereotypes.

Keywords: communication, public discourse, meme, culture, informatization, network society.

УДК 330.3:316.722(045)

Г. М. Кleshня

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Національний авіаційний університет

e-mail: svanna@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-6989-6392

Анотація. У статті аналізується цивілізаційний вимір концепції сталого розвитку як механізму впровадження засад неоліберального порядку денного. Висловлюється сумнів щодо її відповідності філософській категорії «розвиток». Здійснено рецепцію цивілізаційного підходу в глобалізованому світі. Вказано на ігнорування дисбалансу технологічного й економічного розвитку країн у глобалізованому вимірі, що порушує діалектичний закон взаємопереходу кількісних і якісних змін. Обґрунтовується теза про те, що концепція сталого розвитку постає як

догматичний інструмент керування глобалізованим однополярним світом, а тому не може повною мірою описати суспільний розвиток.

Ключові слова: концепція сталого розвитку; цивілізаційний вимір; глобалізований світ; закони діалектики, світ-система, суспільство.

Вступ

Світ, у якому ми живемо, змінюється так стрімко, що навіть вчені не встигають осмислити ці зміни та окреслити можливості подальшого розвитку. Минуле століття, переповнене глобальними подіями і процесами: революціями; Першою і Другою світовими та «холодною» війнами, що ледь не привели людство до прірви самознищення; розпад імперій і крах колоніальної системи; розпад СРСР і соціалістичного табору тощо – все це виступило підґрунтям для чергової хвилі процесу глобальних трансформацій – потужному, багаторазово прискореному процесу, побудованому на нових принципах, і з домінуванням нових форм. Ця послідовна трансформація соціокультурних явищ і станів набирала обертів на тлі формування постіндустріального суспільства. Намагаючись подолати суперечності соціокультурного розвитку модерної доби, людство прагнуло рухатись далі шляхом керованого стійкого розвитку. Але тенденції, які були оприаявлені ще у ХХ столітті, розгортаються і діють далі в нових умовах, на тлі глобалізаційних викликів, що значною мірою визначає характер і результат цього історичного переходу.

Очевидно, що процес глобалізації являє собою закономірний рух людства до певної форми співіснування. З одного боку, саме глобалізація, яка розгортається на тлі розвитку технологічних, інформаційних, наукоємних сфер посилює інтеграційні, об'єднавчі процеси, що поступово призводить до розуміння взаємозалежності людства та формування нової форми буття – глобалізованого світу.

Необхідність дослідження глобалізованого світу, філософського аналізу його специфіки, динаміки та тенденцій розвитку, а також виявлення причинно-наслідкових взаємозв'язків у цій складній біо-соціальної системі зумовлюється потребою теоретичного обґрунтування суспільного й цивілізаційного розвитку, а також критичним осмисленням його перспектив.

Мета і завдання:

Метою статті є філософський аналіз цивілізаційного виміру реалізації концепції сталого розвитку як інструменту штучного керування глобалізованим світом.

Методологія дослідження

Сформульована мета дослідження детермінує застосування відповідного науково-методологічного інструментарію. Методологічними засобами досягнення сформульованої мети дослідження є діалектичний, соціокультурний, системний і міждисциплінарний методологічні підходи, принципи герменевтики та історизму. Крім того, у процесі дослідження використано загальнонаукові методи і принципи: відповідності й відносності; аналізу і синтезу; узагальнення та ін.

Результати

Особливості економічного та соціального розвитку наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. полягали у глобальному характері проблем, що постали перед людством у всеохоплюючих, планетарного масштабу,

завданнях, які досі зумовлюють необхідність об'єднання, кооперації зусиль світового співтовариства для забезпеченого врівноваженого, збалансованого соціокультурного поступу, здатного вирішувати глобальні проблеми людства. Нові реалії ХХІ ст. постали у вигляді: пандемії COVID – 19 (Шоріна 2020); безпрецедентного загострення на політичній міжнародній арені всередині країн «ядра» (Валлерстайн 2001); віртуалізації суспільства (Дротянко 2021; Окорокова 2020). Водночас, залишаються суттєвими відмінності окремих країн і регіонів стосовно їх реальних можливостей щодо забезпечення сталого, самопідтримуючого економічного та культурного зростання. До того ж, існують різні цивілізаційні утворення, які по-різному розкривають для себе напрями кооперації зусиль світового співтовариства щодо подолання глобальних проблем людства.

Визначена мета дослідження вимагає певного аналізу термінів, з огляду на особливості їхнього застосування. Термін «цивілізація» був запроваджений у науковий вжиток з ХVІІІ ст. у ході виокремлення соціогуманітарного знання із загальної системи знань, набуття ним власної ідентичності. Цим поняттям позначували більш високий ступінь суспільного розвитку, пов'язаного із стрімким формуванням капіталістичних, ринкових відносин, насамперед у Європі. Одним із перших застосував термін «цивілізація» француз – маркіз де Мірабо у трактаті «Друг законів» (1757). Значної трансформації цей термін набув у працях шотландського вченого А. Фергюсона (1723-1816) та у французьких просвітників.

«Цивілізація» є багатозначним терміном, який налічує щонайменше з десятків найпоширеніших конотацій. Він містить такі основні рівні: позначає певний стадіальний тип інституційної організації та соціокультурного впорядкування після здійснення ними одного з ключових, з точки зору історизму, переходів із глобальним впливом. Таких «цивілізаційних» або парадигматичних переходів загалом було декілька. Зокрема, починаючи від «архаїчного» або «органічного» первісного стану, визначають переходи:

- палеолітичний та мезолітичний (становлення духовної культури, первинних технік виживання та технологій);
- неолітичний (аграрний);
- урбаністичний (провідні тенденції: урбанізація та політогенез; стратифікація соціуму; писемна кодифікація);
- «осьовий» (вироблення та реалізація етико-філософського синтезу);
- «модерний» (становлення антропоцентризму, адаптація релігійних змістів до динамічно змінюваних умов, капіталізація);
- модерно-секуляризаційний (вироблення комплексного потенціалу нейтралізації та плюралізації соціального простору);
- індустріальний;
- інформаційний (постіндустріальний, з поширенням мережевих зв'язків).

Через розпливчатість і суперечливість у визначенні терміну «цивілізація» позначуване ним втрачає чіткість границь. У найбільш широкому розумінні цивілізаціями називають комплексні надетнічні та транснаціональні культурні світи, які інтегрують різноманітні спільноти в тло спільних цивілізаційних єдностей на рівні етносів та так званих суперетнічних єдностей. На практиці ж, антропологічна, мовна і культурна спадковості розриваються політичними кордонами, релігійними чи конфесійним розмежуванням, екстремальними ідеологічними розбіжностями, економічними кластерами тощо.

Стрімке лавиноподібне наростання процесів глобалізації, її суперечливий характер і негативні соціально-економічні наслідки для багатьох країн об'єктивно обумовлюють виникнення питань про перспективи, місце та роль кожної конкретної цивілізації у системи глобалізму та у світовому розвитку. Насамперед, ідеться про визначення раціонально допустимої і прийнятної для світової спільноти крайньої межі сучасної силової, або «неоліберальної» глобалізації, яка може спричинити некеровані конфлікти – аж до конфліктів міжцивілізаційного характеру і загрози глобальної катастрофи.

Дослідження в сфері соціальної філософії, політології, економіки, соціології і культурології в останні три десятиріччя доводять, що модель глобалізації, разом з усією економічною системою глобалізму, об'єктивно мають допустимі межі. Однак їх повинні встановлювати не лише ті регіони та країни, що мають найбільший зиск від глобалізації, а солідаризована світова спільнота, адже йдеться про спільне майбутнє, про виживання і розвиток мільярдів людей, про існування людської цивілізації загалом, а не лише західної цивілізації. У ХХІ століття людство увійшло з небаченими науково-технічними досягненнями, але також і з реальною загрозою глобальної катастрофи, яка, за визначенням професора Д. Медоуза, не лише не усунена, а навіть посилилася в останні 30 років ХХ століття. Доповідь Д. Медоуза «Межі зростання» (Медоуз 1975), яку він підготував для Римського клубу у далекому 1972 році, у сучасний постіндустріальний період могла б отримати іншу назву, зокрема: «Цивілізаційні межі глобалізації і глобалізму», або «Глобалізм як глобальна катастрофа». Принаймні саме цим проблемам була присвячена доповідь Д. Медоуза на засіданні «круглого столу» в листопаді 2004 року (Медоуз 2004), коли він порівняв сучасний глобальний світ із «Титаніком» – кораблем, який рухається в напрямку «айсберга» глобальних проблем людства, тобто до своєї катастрофи.

Нині в усьому світі відбувається пошук науково обґрунтованих шляхів та механізмів розвитку економіки, як національної, так і світової. Можна стверджувати, що ми намагаємося наблизитися якщо не до повного консенсусу, то принаймні до конструктивного компромісу. Адже очевидно, що без глобальної інтеграції процесів світового і національного розвитку вирішити нинішні і перспективні проблеми людства неможливо. Та чи не основною проблемою залишається визначення характеру, напряму і структури глобалізаційних процесів, їхніх допустимих та прийнятних меж. Сучасні силові глобальні перетворення

вже вийшли за рамки суто економічної сфери. Вони спричинили небачене нівелювання державного суверенітету, коли для більшості країн він суттєво обмежується, а для США, навпаки, – переростає межі абсолютного національно-державного суверенітету, набуваючи ознак глобального надсуверенітету й інструменту домінування у світі.

Як зазначають науковці (Павленко 2005), останнім часом абсолют західного гіперглобалізму виявився серйозно підірваним. Перенесення «брудного» виробництва в країни, що розвиваються, а отже, мають дешеву робочу силу, базувалися на тому, що втрату частини ринків багатими і розвинутими західними державами не можна вважати стратегічною загрозою. Це сприяло деіндустріалізації західних країн у певних сферах, яка компенсувалась глобальною монополією Заходу на послуги освітньої, науково-технічної, інформаційної, банківської та сервісної індустрії, що були надійно відгороджені й захищені від міжнародної конкуренції за межами країн «золотого мільярда». Проте такий захист виявився нестійким і неефективним. Для прикладу, Індія знайшла способи прориву закритого інформаційного поля розвинених країн. Вона активно продукує та експортує значні обсяги інтелектуальної продукції, при цьому не експортуючи ні робочу силу, ні капітали у західні країни. Індійські програмні продукти мають попит на глобальному ринку, що постійно зростає. Зростає також світова популярність китайських промислових товарів, що вказує на лідерство Китаю у сфері матеріального виробництва сучасної глобальної економіки.

Виходячи з можливостей та загроз глобалізації, різні держави повинні готувати свої народи до життя в цих нових умовах глобалізованого світу. Саме тому у концепції сталого розвитку знайшла відображення головна мета більшості країн – подолання бідності. Зважаючи на перманентну кризу, в якій перебуває глобальна економіка останнім часом, проблема бідності актуалізується сьогодні не лише в рамках національних держав, а й у глобальному вимірі. Разом із тим, доходимо висновку, що, з одного боку, проблема бідності позиціонується у глобальному дискурсі як не першочергова, на відміну від, наприклад, екології, з іншого боку, – подолати бідність кожній окремій країні своїми силами надзвичайно важко, адже всі країни глобалізованого світу інтегровані в глобальну економічну систему. В глобалізованому світі окрім традиційних економічних та політичних аутсайдерів, країн «периферії», з'явилися нові форми штучного зубожіння – це так звані транзитивні держави – такі, де начебто відбувається перехід від тоталітарного до демократичного устрою та від планової до ринкової економіки (Орденів 2019). Їхній розвиток та інтеграція в глобальну економічну систему штучно стримується потужними наднаціональними економіками країн «ядра». Ця форма бідності, що набула стрімкого поширення після руйнації країн соціалістичного табору, прямо пов'язана із процесом глобалізації та системою неоліберального економічного глобалізму. Насамперед, ідеться про нерівномірний розподіл вигод від економічної глобалізації серед різних країн,

посилення експлуатації країн «периферії» та «напів-периферії» країнами «ядра».

Враховуючи окреслені вище умови, концепція сталого розвитку постає як певний вольовий акт держав, що підтверджує готовність спільними зусиллями боротися із глобальними проблемами, визначеними на науковій основі. Ключовою конотацією при реалізації концепції був і залишається захист еко-системи. Соціальні та економічні цілі декларуються, зокрема така ціль як «подолання бідності». Водночас, проголошений намір до 2015 р. знизити рівень бідності в світі на 50 % досягнутий не був. Розвинені країни фактично відмовилися надавати бідним країнам економічну допомогу на рівні 0,7 % їх річного ВВП, як було оголошено. Цей приклад можна вважати закономірним наслідком стратегічних прорахунків, з огляду на відсутність причинно-наслідкових логічних зв'язків, системності та послідовності, абстрагування від наслідків і пошуку реальних причин тих проблем, усунення яких уможливили б досягнення «Цілей сталого розвитку» (ЦСР, відомих також як Глобальні цілі).

Ці цілі визначили ключові напрямки розвитку країн, що були ухвалені на Саміті ООН зі сталого розвитку. Вони замінили Цілі розвитку тисячоліття, термін яких закінчився наприкінці 2015 року. ЦСР ухвалені на період до 2030 року і нараховують 17 Глобальних цілей, яким відповідають 169 завдань. Офіційний документ (резольюція) Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року» від 25 вересня 2015 року оголосив новий план дій, метою якого є виведення світу на траєкторію сталого та життєстійкого розвитку.

Ми вважаємо, що з позиції діалектичного закону взаємопереходу кількісних і якісних змін, обрана стратегія подолання глобальних загроз не спрацювала. Якісного стрибка, що характеризує розвиток, не відбулося і, виходячи із наявних тенденцій, у перспективі не відбудеться. Догматизація цілей у прийнятій Концепції унеможлиблює їхнє корегування відповідно до викликів сьогодення, а штучність, невідповідність і суперечливість проявляється навіть у самій назві «сталий розвиток».

У науковій думці утвердилося тлумачення терміну «стійкий розвиток» як «запропонованої світовим співтовариством, уточнюваної та поглиблюваної сучасної концепції бажаного суспільного розвитку, що ґрунтується на стратегії оптимізації всієї діяльності людства (передусім економічної) в його взаємодії з довкіллям» (Економічна енциклопедія 2002, 283). Сстійкий розвиток у найширшому значенні означає прогрес. Стосовно терміну «сталий розвиток» «Філософський енциклопедичний словник, дає наступне його визначення: «Система уявлень та соціально-філософських ідей про умови і спрямованість суспільного розвитку, за якого уможливується досягнення гармонізації й узгодженості основоположних чинників соціоприродної еволюції людини, суспільства і природи» (Філософський енциклопедичний словник 2002, 554). У наведеному визначенні зміст цього терміну розкривається через іншу характеристику сталості – «стійкість», як спроможності подолати дисбаланс соціальної

динаміки, запобігти кричущим диспропорціям і дисфункціям, що за сучасних умов загрожують основам існування людства. Осмислення терміну «сталий розвиток» спонукає вчених у різних галузях знань наділяти його саме такою, близькою до філософської категорії «розвиток», прогресивною конотацією (Дротянюк 2021; Мельник 2005; Ватченко, Ільченко 2016).

Низка вчених, описуючи специфіку бажаного суспільного розвитку, використовують термін «збалансований розвиток». Під збалансованим розвитком розуміється такий розвиток країн і регіонів, коли економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення і підтримувати життєдіяльність теперішніх та майбутніх поколінь. У даному контексті представник неокласиків Т. Тітенберг зазначав, що «середньостатистична особистість майбутніх поколінь повинна знаходитися не в гірших умовах, ніж середньостатистична особистість нинішнього покоління» (Titenberg 1996, 47). У цій тезі вчений відобразив аксіологічну конотацію всієї концепції стійкого, збалансованого розвитку. І це – спрямованість у майбутнє.

Як ми зазначали раніше, тенденція, яка охоплюється поняттям «глобалізація», вносить суттєві зміни у світову динаміку, розташування силових ліній взаємодії між державами і регіонами, суттєво впливає на майбутнє, яке невідворотно наближається (Клешня 2019, 139). Унікальною особливістю концепції стійкого, збалансованого розвитку виступає її роль як методологічного та нормативного ресурсу розвитку суспільства та, водночас, як аксіологічної складової цивілізаційного виміру глобалізованого світу.

Обговорення

Вчені, що з різних боків осмислювали цивілізаційний розвиток, зокрема А. Данилевський, Ф. Енгельс, О. Шпенглер, А. Тойнбі, К. Ясперс та інші, під цивілізацією, як правило, розуміли різноманітні культурно-історичні одиниці. Своє осмислення цивілізації пропонували також Ф. Бродель, Л. Февр, Б. Єрасов, Ю. Павленко тощо. Особливості сучасної цивілізації суттєво відрізняється від попередніх форм унікальними умовами розгортання. Адже це не конкретний локалізований у просторі й часі етап розвитку культур чи етносів, а глобалізований світ зі своїми особливостями, нашаруваннями глобального і локального, з проявами як мультикультуралізму, так і культури масового споживання.

Формування масового споживача глобалізованої культури проявляється в стандартизації його життя, в його однобічності. Цивілізоване життя в глобалізованому світі є одномірним, шаблонним, орієнтованим не на творчість, а на споживання типових стандартів: шаблонних думок, будівель, одягу, зразків для наслідування. Нерідко так звана цивілізована маса чинить опір культурі, тобто творчості, саме тому, що остання ламає звичні для них шаблони буття. На відміну від органічності культури, цивілізація має демократичний характер. Цивілізація постає як сфера переосмислення та відтворення вже створеного раніше в нових умовах.

«Ми є занадто цивілізованими, але ще не достатньо культурними», – так оцінював І. Кант стан сучасної йому Європи на початку ХІХ ст. На його думку, шлях від цивілізації має вести до вищої культури, пов'язаної з моральною досконалістю кожної людини. «Ми є занадто цивілізованими, щоб бути культурними», – вважав О. Шпенглер, дивлячись на цивілізацію як на загибель культури. А. Тойнбі також гостро критикував західну цивілізацію за втрату духовності і надмірний розвиток меркантильних інтересів та примат споживацької психології. Нестримна індустріалізація і милітаризація, на його думку, призведе до загострення екологічної кризи й посилення боротьби за сировинні ресурси. Він передбачав зіткнення індустріальних країн із ворожою позицією технічно відсталих країн, що неминуче завершиться глобальним конфліктом, наслідком якого стане економічний занепад. На нашу думку, усі три позиції мислителів можуть знайти своє підтвердження у сучасності. Глобалізований світ є полем буття і битви сучасної цивілізації.

Для більшості сучасних людей поняття науково-технічного прогресу є синонімом цивілізації взагалі. Наприкінці ХІХ ст. предметом поглибленого інтересу і філософського аналізу постало питання розвитку техніки, у її взаємозв'язку з культурою та людиною. Це питання знаходиться у руслі взаємин між культурою і цивілізацією, оскільки техніка – найхарактерніший атрибут сучасної цивілізації. В такий спосіб, можна стверджувати, що переважна кількість дослідників розглядає цивілізацію як дещо вдосконалений, більш узагальнене та абстраговане поняття – або «надкультурне» утворення, яке постає з локальних культур, є спорідненим з ними та водночас, може містити у собі різні їхні елементи, але, разом із тим, поглинаючи та розчиняючи їх, як, наприклад, це відбувається у розвитку техніки.

Критерієм цивілізаційної ідентичності в науковому доробку А. Тойнбі постають світові релігії. Ми не ставимо на меті ревізувати роль релігії в глобалізованому світі. Однак вважаємо, що цей критерій є дещо заполітизованим і штучним в умовах глобалізованого культурного простору. На нашу думку, найбільш адекватною структурі цивілізації у глобалізованому світі є запропонована Е. Валерстайном концепція «світ-системного аналізу». Автор структурно виділяє «світ-системне ядро», яке складається з низки найбільш розвинених і багатих країн; «напівпериферії» – країн із середнім рівнем розвитку, що демонструють відносну стабільність; «периферії» – тих країн, що демонструють низькі або і від'ємні показники зростання і є аграрно-сировинними державами (Валерстайн 1972). Мусимо визнати, що так звані країни ядра – це, передусім, економічно потужні держави, які мають свої інтереси та відповідні сфери впливу на усі інші країни. Саме вони є центрами поширення цивілізаційних вимірів у глобальному масштабі. Тому, на наше переконання, концепція, запропонована І. Валерстайном найбільш відповідає реаліям сучасного глобалізованого світу.

Давно втрачене провідне значення етнічних та національних культур. Багато з них просто розчинилися в мультикультурному середовищі або перетворилися на рудиментарні залишкові прояви в масовій культурі. Значення світових релігій теж

поступово знижується, адже так звані країни ядра – це, передусім, економічно потужні держави, що мають, у першу чергу, економічні інтереси та відповідні сфери впливу на усі інші країни. Саме вони є центрами поширення цивілізаційних вимірів у глобальних масштабах. І саме ці держави мають найбільший вплив на прийняття рішень, що стосуються суспільного розвитку в глобальному масштабі.

У науковій літературі (Гелд, МакГрю, Голдблатт, Перратон 2002) виокремилися три основні підходи до глобалістичної проблематики: 1) гіперглобалістичний – за яким сучасна глобалізація становить якісно нову добу в розвитку людства, яка, у вигляді окремих народів та держав, цілковито підпорядковується функціонуванню глобальної мегасистеми, передусім, дисципліні світового ринку; 2) скептичний – глобалізація – це переважно міф, а відповідні всеохоплюючі процеси мають глибоке історичне коріння, та є розгортанням давніх тенденцій, які накладаються на розвиток окремих націй-держав, а не визначають їх; 3) трансформаціоністський – згідно з яким світ справді переживає якісні перетворення на глобальному рівні, але ці перетворення мають глибоке історичне коріння і загалом не зменшують етнонаціональне та цивілізаційне розмаїття соціокультурних і економічних форм. Наприкінці ХХ століття більшість інтелектуалів дивилася на глобалізаційні процеси з оптимізмом, а похмуро попередження С. Хантингтона щодо «зіткнення цивілізацій» (Хантингтон 1994) здебільшого недооцінювали.

Панівною політико-ідеологічною системою глобального масштабу, своєрідною «метаідеологією», що постала внаслідок «всесвітньої ліберальної революції» (Фукуяма 2006, 5), став лібералізм. Девід Меннінг, який в ідилічний спосіб описував у 1976 році новітнє ліберальне суспільство як «урівноважене» і «плюралістичне»; людська воля в якому «спрямована дорогою розуму, підтримує порядок, необхідний для стабільності і виживання»; де панують індивідуалізм, ринковий механізм і представницьке урядування; де утверджують ідеали автономної особистості, поступу і свободи. Водночас автор не забуває також і про основне завдання глобальної політико-ідеологічної системи лібералізму – це «встановлення всесвітнього порядку».

В концепції сталого розвитку пропонується переорієнтувати людство «з цілей зростання на цілі рівноваги», шляхом «гальмування світового демографічного й економічного зростання» відповідно до рекомендацій, висловлених ще у першій доповіді Римському клубові «Межі зростання». Заради всесвітньої шляхетної мети – «вигідного всім» «гармонійного стану глобальної економічної, соціальної та екологічної рівноваги», пропонувалось здійснити радикальні ідеологічні («докорінну зміну систем цінностей» на особистому, національному та світовому рівнях) та політичні (змінити «політичні та економічні структури влади») перетворення (Медоуз Д. Х., Медоуз Д. Л., Рэндерс, Беренс 1991, 198-199). Ця доповідь адекватно відображає основну проблематику неоліберального екологізму та глобалізму.

Сучасні дослідники зазначають, що «глобалізація створює не лише нові можливості розвитку людства, але й породжує низку проблем, що отримали назву «глобальних проблем сучасності»» (Матюхіна, Павлюк 2017, 89). Глобалізаційні процеси та масштабні структурні соціальні зміни, якими позначається історія людства, актуалізували необхідність вирішення цих проблем, які стосуються майбутньої стратегії розвитку не лише для окремих держав, а й для світу загалом.

Сутність глобалізації полягає у перетворенні людства в єдину структурно-функціональну систему. Будь-яка система організована за ієрархічним принципом. Окремі елементи, блоки, підсистеми працюють на забезпечення інших, що є провідними, системоутворюючими. Привертає увагу різноманітність компонентів, що утворюють глобальну цивілізацію. Ця система побудована на нерівно-мірності розвитку (за параметрами інформаційно-технологічної оснащеності, якості життя більшості людей тощо) між її провідною ланкою – Заходом, групою найрозвинутіших країн, що вийшли на рівень інформаційного суспільства, і рештою людства, яке дедалі разючіше відстає від світових лідерів. На планеті все потужніше діють глобальні закономірності та тенденції, характер яких визначається переважно інтересами і можливостями невеликої групи впливу найпотужніших держав, міжнародних фінансових установ і транснаціональних корпорацій (Павленко 2005, 101). За таких умов переважна більшість країн другого і третього ешелонів, напівпериферії та периферії стосовно до світсистемного ядра (Північна Америка, Західна Європа та Японія), за І. Валлерстайном, швидше прилаштовується до їхніх вимог, ніж самостійно просувається в напрямі забезпечення власних інтересів.

Вчені з різних галузей наук досить скептично оцінюють Концепцію сталого розвитку як провідної аксіологічної складової формування цивілізації у глобалізованому світі і наводять обґрунтовані аргументи щодо її неспроможності. Зокрема економіст Л. Г. Мельник вважає концепцію сталого розвитку ще однією утопічною концепцією «світлого майбутнього» в світовому вимірі, яка «дозволяє нескінченно фантазувати про конкретні цільові орієнтації, шляхи та засоби наближення до кінцевої мети» (Мельник 2007, 412). Екологи акцентують увагу на наявності позитивних ідей у принципах сталого розвитку, але піддають критиці реальні шанси переходу до цих принципів передових країн світу, які є, водночас, найбільшими забруднювачами довкілля.

Перспективи досягнення прогресивного потенціалу «цілей сталого розвитку» можна оцінювати досить неоднозначно. Прагнення врегулювати індустріальний розвиток, зменшити нераціональну експлуатацію природних ресурсів і, разом з тим, вирішити низку соціальних питань безумовно має позитивне спрямування. Але ми є свідками безпрецедентного споживачького ставлення до країн «напівпериферії» та «периферії», а також навколишнього середовища, з боку країн «ядра» – носіїв знань, технологій, лідерів економічного розвитку та споживання ресурсів.

Висновки

Людство не зацікавлене в загибелі цивілізації, але глобалізована цивілізація, що культивує принцип необмеженого споживання, очевидно рухається до самознищення. Право сили є вищим за міжнародні декларації. В рамках такої системи слабка периферія змушена дотримуватися встановлених країнами «ядра» негласних обмежень у питаннях індустріального (економічного) росту. Водночас, саме периферія є джерелом природних ресурсів, які неконтрольовано видобуваються та споживаються країнами розвиненого ядра.

Як певна декларація про наміри, що базується на аксіологічному базисі цивілізаційного поступу, концепція сталого розвитку постулюється як така, що має знеособлений статус. Водночас вона містить достатньо конкретні параметри, що насправді оприявнюють приховані цілі діяльності конкретних країн і цілих континентів, зважаючи на які можна зробити висновок, що Концепція слугує певним механізмом запровадження засад неоліберального порядку денного. З аналізу Концепції випливає, що реальними її цілями є заморожування існуючого стану замість того, щоб сприяти суспільному розвитку людства, шляхом подолання наявних суперечностей у цивілізаційному розвитку. За цих умов Концепція сталого розвитку постає як певний інструмент керування глобалізованим однополярним світом, а тому не може повною мірою описати суспільний розвиток. Зокрема, ігнорування дисбалансу технологічного й економічного розвитку країн у глобалізованому вимірі порушує діалектичний закон взаємопереходу кількісних і якісних змін. Зазначене вказує на те, що стратегії глобального розвитку потребують детальної розробки та філософської рефлексії, що базуватимуться на об'єктивних принципах та законах діалектики.

Список літератури

1. Titenberg T. Environmental and Natural Resource Economics. New York: Harper College publ., 1996. 410 p.
2. Валлерстайн І. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / пер. с англ. П. М. Кудюкина. СПб. : Издательство «Университетская книга», 2001. 416 с.
3. Ватченко О. Б., Ільченко В. М. Виникнення та аналіз поняття «сталий розвиток». *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Зб. наук. пр. «Економічні науки»*. Дніпропетровськ. 2011. № 1. С. 64-68.
4. Гелд Д., Мак Грю Е., Голдблатт Д., Перратон Дж. Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура. К. : Фенікс, 2003. – С. 24-33.
5. Голубець М. А. Геосоціосистемологія теоретична основа еколого-суспільно-економічного прогресу. *Вісн. НАН України*. 2014. № 6. С. 31-40.
6. Донелла Х. Медоуз, Деннис Л. Медоуз, Рэндерс Й., Беренс В. Пределы роста / пер. с англ. М. : Издательство МГУ, 1991. 208 с.
7. Дротянко Л. Г. Екологічна криза техногенної цивілізації: ризики XXI століття. *Вісник Національного Авіаційного Університету. Серія: Філософія. Культурологія. № 34 (2)*. К. : НАУ, 2021. С. 9-14.
8. Дротянко Л. Г. Цифровий вимір сучасного етапу цивілізаційного розвитку соціуму. *Вісник Національного Авіаційного Університету. Серія: Філософія. Культурологія. № 33(1)*. К. : НАУ, 2021. С. 16-21.
9. Економічна енциклопедія. Т 3. К. : «Академія», 2002. 952 с.
10. Клешня Г. М. Концепція сталого розвитку як передумова розвитку соціуму у глобалізованому світі. *Вісник Національного*

Авіаційного Університету. Серія: Філософія. Культурологія. № 30(2). К. : НАУ, 2019. С. 138-143.

11. Матюхіна, О. А.; Павлюк, Н. Ю. Зміна клімату як глобальна проблема сучасності: виклики та шляхи вирішення (філософський аспект). *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія.* (2) К. : НАУ, 2017. С. 89-93.

12. Мельник Л. Г. Основи стійкого розвитку (Текст) : навч. посіб. / За ред. Л.Г. Мельника. Суми : Університетська книга, 2005. 654 с.

13. Огорокова В. В. Антропологічний фактор віртуалізації суспільства: всесвітньо-історичний підхід. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки.* Т. 31 (70). № 2. Київ : Гельветика, 2020. С. 51-56.

14. Орденів С. С. Соціальна лімінальність як стаціонарний стан транзитивних суспільств глобалізованого світу. *Вісник Національного Авіаційного Університету. Серія: Філософія. Культурологія.* № 29 (1). К. : НАУ, 2019. С. 55-66.

15. Павленко Ю. Глобалізація та цивілізаційні зрушення сьогодення. Міжнародна економічна політика. № 1 (2). 2005. С. 100–116.

16. Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В. І. Шинкарук та ін. К. : Абрис, 2002. 742 с.

17. Фукуяма Ф. Сильное государство: Управление и мировой порядок в XXI веке / пер. с англ. Москва : Аст; Хранитель, 2006. 200 с.

18. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? Полис. № 3. 1994.

19. Шоріна Т. Г. Морально-етичні колізії ідеї солідарності у боротьбі глобальної спільноти з пандемією COVID-19. *Вісник Національного Авіаційного Університету. Серія: Філософія. Культурологія.* 32(2).

References

1. Drotianko, Liubov. 2021. "Ekolohichna kryza tekhnogenno tsyvilizatsii: ryzyky XXI stolittia" ["Ecological crisis of technogenic civilization: risks of the XXI century"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2(34): 9–14. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.34.16304>

2. Drotianko, Liubov. 2021. "Tsyfrovyi vymir suchasnoho etapu tsyvilizatsiinoho rozvytku sotsiumu" ["Digital dimension of the current stage of the civilization development of society"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1(33): 16–21.

3. *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic encyclopedia], edited by S. Mochernyi. 2002. Vol. 3. Kyiv: "Akademiia".

4. Fukuyama, Francis. 2006. *Silnoe gosudarstvo: Upravlenie i mirovoy poriadok v XXI veke* [State Building: Governance and World Order in the 21st Century]. Moscow: Ast; Hranitel.

5. Huntington, Samuel. 1994. *Stolknovenie tsyvilizatsiy?* [The Clash of Civilizations]. Polis 1: 33–48.

6. Held, David, et al. 2003. *Hlobalni transformatsii. Polityka, ekonomika, kultura* [Global Transformations. Politics, economics, culture], 24– 33. Kyiv: Feniks.

7. Holubets, M.A. 2014. "Heosotsiosistemolohiia – teoretychna osnova ekoloho-suspilno-ekonomichnoho prohresu" ["Geosotsiosistemologiya – the theoretical basis of ecological, socio-economic progress"]. *Visnyk NAN Ukrainy, Visnyk of the National Academy of Sciences of Ukraine* 6: 31–40.

А. Н. Клешня

ЦИВИЛИЗАЦИОННЫЙ АСПЕКТ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В ГЛОБАЛИЗИРОВАННОМ МИРЕ

Аннотация. В статье анализируется цивилизационное измерение концепции устойчивого развития как механизма внедрения основ нелиберальной повестки дня. Выражается сомнение в ее соответствии философской категории «развитие». Осуществлена рецепция цивилизационного подхода в глобализированном мире. Указано на игнорирование дисбаланса технологического и экономического развития стран в глобальном измерении, что нарушает диалектический закон взаимоперехода количественных и качественных изменений. Обосновывается тезис о том, что концепция устойчивого развития выступает как догматический инструмент управления глобализирующимся однополярным миром и, следовательно, противоречит условиям общественного развития.

Ключевые слова: концепция устойчивого развития; цивилизационные аспекты; глобализированный мир; законы диалектики, мир-система, общество.

8. Kleshnia, Hanna. 2019. "Kontsepsiia staloho rozvytku yak peredumova rozvytku sotsiumu u hlobalizovanomu sviti" ["The concept of sustainable development as a prerequisite for the development of society in a globalized world"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2(30): 138–143. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.30.14451>

9. Matiukhina, Oleksandra and Nataliia Pavliuk. 2017. "Zmina klimatu yak hlobalna problema suchasnosti: vyklyky ta shliakhy vyrishennia (filosofskyi aspekt)" ["Climate change as a global problem of modernity: challenges and ways of solving (philosophical aspect)"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2(26): 89–93. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.26.12709>

10. Medouz, Donella H. 1991. *Predelyi rosta* [Limits to Growth]. Translated by G. Yagodin. Moscow: Izdatelstvo MGU.

11. Melnyk, Leonid, Oleksandra, Karintseva, & Serhii Shevchenko, et al. 2005. *Osnovy stiikoho rozvytku* [Fundamentals of sustainable development]. Sumy : Universytetska knyha.

12. Okorokova, V. 2020. "Antropolohichnyi faktor virtualizatsii suspilstva: vsesvitno-istorychni pidkhid" ["The anthropological factor of the virtualization of society: a world-historical approach"]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Istorychni nauky, Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Historical sciences.* Kyiv: Helvetyka 31(70), № 2: 51–56.

13. Ordenov, Serhii. 2019. "Sotsialna liminalnist yak statsionarnyi stan tranzytyvnykh suspilstv hlobalizovanoho svitu" ["Social liminalism as a stationary state of transitive societies of the globalized world"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 29 (1), 55–66.

14. Pavlenko, Yurii. 2005. "Hlobalizatsiia ta tsyvilizatsiini zrushennia sohodennia" ["Globalization and civilizational shifts today"]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka, International economic policy* 1 (2): 100–116.

15. Shorina, Tetiana. 2020. "Moralno-etychni kolizii idei solidarnosti u borotbi hlobalnoi spilnoty z pandemiiu COVID–19" ["Moral and ethical collisions of the ideas of solidarity in the global community fight against COVID-19 pandemic"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2(32): 145–152. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.32.15124>

16. Shynkaruk, Volodymyr, et al. 2002. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abrys.

17. Titenberg, Tom. 1996. *Environmental and Natural Resource Economics*. New York: Harper College publ.

18. Vallersteyn, Immanuel. 2001. *Analiz mirovykh sistem i situatsiya v sovremennom mire* [World-systems analysis in the modern world]. Translated by P. Kudryukina. SPb.: Izdatelstvo "Universitetskaya kniga".

19. Vatchenko, O. and V. Ilchenko. 2011. "Vynyknennia ta analiz poniattia "stalyy rozvytok" ["Origin and analysis of the concept of "sustainable development"]. *Visnyk Dnipropetrovskoi derzhavnoi finansovoi akademii. Seriya "Ekonomichni nauky", Bulletin of the Dnipropetrovsk State Financial Academy. Series: "Economic sciences"* 1: 64–68.

H. Kleshnia

THE CIVILIZATIONAL ASPECT OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN A GLOBALIZED WORLD

Introduction. The world we live in is changing so rapidly that even scientists do not have time to comprehend the changes and determine the possibilities for further development. Trying to overcome the contradictions of the socio-cultural heritage of the modern era, humanity seeks to move forward through controlled sustainable development. The trends that began in the 20th century are maturing and operating in new conditions, against the backdrop of new global challenges, which largely determine the nature and result of the implementation of the concept of sustainable development. **The aim and tasks** are the philosophical analysis of the civilizational dimension of the implementation of the concept of sustainable development as a tool for artificial management of the globalized world. **Research methodology** is dialectical, sociocultural, systemic, and interdisciplinary methodological approaches, principles of hermeneutics, and historicism. **Research results.** There are different civilizational theories that substantiate the vector of interaction between different countries and the world community as a whole in order to overcome the global problems of mankind in different ways. From the standpoint of the dialectical law of the mutual transition of quantitative and qualitative changes, the chosen strategy for overcoming global threats does not work. A qualitative leap that characterizes development has not taken place and, based on existing trends, it will not happen in the future. Internal contradictions are in artificial stasis. The dogmatization of goals in the adopted Concept makes it impossible to correct them in accordance with the challenges of the present. In turn, this state contradicts the evolutionary path of development. **Discussion.** The most appropriate structure of civilizational development in a globalized world is the concept of "world-system analysis" proposed by I. Wallerstein. Global patterns and trends are increasingly active on the planet, the nature of which is determined primarily by the interests and capabilities of a small group of the most powerful states, international financial institutions, and transnational corporations (Pavlenko). **Conclusions.** The concept of sustainable development requires detailed development and philosophical reflection of new development strategies based on objective principles and laws of dialectics.

Keywords: the concept of sustainable development, civilizational aspects, globalized world, laws of dialectics, world-system, society.

УДК 272/273:008;316.3(045)

О. А. Матюхіна

ПРОБЛЕМА МІЖЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ У СОЦІАЛЬНОМУ ВЧЕННІ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Національний авіаційний університет
e-mail:kievfilozofia@gmail.com; ORCID: 0000-0003-2789-0237

Анотація. У статті розглядається підхід католицької церкви до проблеми міжцивілізаційних викликів. На основі аналізу енциклік, промов, праць Іоанна Павла II, Бенедикта XVI висвітлюються основні положення католицької соціальної доктрини в контексті глобалізації. Підкреслюється, що основою соціального вчення католицької церкви виступають гуманістичні цінності. Саме вони мають виступати як основа для міжцивілізаційної взаємодії, розвитку діалогу і співпраці як відповіді на міжцивілізаційні виклики сьогодення. Належною відповіддю на міжцивілізаційні виклики за позицій католицької церкви є конструктивний міжцивілізаційний діалог, метою якого є дійсний прогрес людства.

Ключові слова: глобалізація, енцикліки, католицька церква, культура, міжцивілізаційні виклики, соціальне вчення.

Вступ

Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. глобалізація стає провідним напрямком розвитку людства. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, включення в інформаційне суспільство все нових країн прискорює економічну інтеграцію, динаміку зміни геополітичних реалій, що надає нового імпульсу процесам глобалізації всіх сфер життя людства. Глобалізація наближає цивілізації одна до одної, розвиваючи економічні, політичні, культурні контакти між ними. В світі утворюються економічні, політичні союзи, куди входять країни, що належать до відмінних цивілізацій. Посилюються міграційні процеси, як керовані, так і некеровані, що сприяє пошуків контактів як на виробничому, так і на особистому рівні представників різних цивілізацій. Величезну роль в глобалізаційних процесах відіграє Інтернет, що вже давно перетворився на надцивілізаційну, наддержавну комунікативну платформу. Сучасні дослідники відзначають, що глобалізація, як процес всесвітньої інтеграції, впливає на всі суспільні процеси та інституції (Клешня 2019).

Але інтенсифікація міжцивілізаційних контактів на всіх рівнях, зближення цивілізацій внаслідок глобалізації призводить і до посилення напруженості по лініях контактів. В останнє десятиліття

посилюється напруженість по лініях Схід-Захід, Північ-Південь, по інших лініях контакту різних цивілізацій, як між країнами, так і всередині країн.

Внаслідок інтенсивних міграційних процесів у розвинених країнах світу проживають представники різних цивілізацій, культур. «В умовах глобалізації відбувається більш інтенсивна взаємодія культур, що спричиняє біфуркаційні механізми в світовій спільноті» (Кошетар 2017, 57). Час від часу між ними виникає напруження, не зважаючи на політику мультикультуралізму, яку вже певний час реалізують країни Євросоюзу, США. В умовах глобалізації посилюється проблема між цивілізаційної взаємодії. Генеральна лінія розвитку людства вимагає розвитку не просто контактів, а співпраці цивілізацій, при збереженні багатства їхнього культурного розмаїття. В той же час проявляється і зростання напруги в міжцивілізаційних стосунках. Глобалізація породжує зміни та тенденції, суперечності, що нарастають у соціумі, й вимагають сприйняття, осмислення, реагування. Все це свідчить про посилення міжцивілізаційного виклику в сучасному світі і нагальну необхідність формування відповіді. Історія доводить, що найбільш ефективною для подальшого розвитку людства була відповідь у вигляді діалогу, а не конфронтації. Діалог культур і цивілізацій у попередні епохи давав новий імпульс розвитку цивілізаціям, що